

ד"ר יהושפט נבו

לע"נ

ר' יוסף ניצן ז"ל
מתנך ואיש הגות
מושך בעט סופר
אהוב ואוהב אלקים ואדם

חזקיהו מלך יהודה – מלך ביפיו

א. הרקע המדיני

בשלהי המאה ה-8 לפנה"ס עמדה ארץ ישראל במרכז אירועים הסטוריים הקשורים בעליית כוחה הצבאי והמדיני של אשור. לתוך מציאות זו נולד חזקיהו, בנו של אחז, אשר החל למלוך בשנת 727 לפנה"ס. תגלת פלאסר ה-גי ויורשיו בנו את אשור כאימפריה אדירה, אשר השתלטה על רוב עמי הסביבה, כולל ממלכת ישראל, שנעשתה לפחוה אשורית. רק ממלכות מעטות בסוריה וממלכת יהודה ניצלו מפלישה אשורית. אחז, אביו של חזקיהו ניהל מדיניות פרו אשורית על ידי הכרה בשלטון מלך אשור והעלאת מס כבד. חזקיהו עצמו המשיך במדיניות זו בעשור הראשון למלכותו, ולא השתתף במרד הגדול שפרץ בסוריה ובממלכת ישראל בשנת 720. מרד זה דוכא על ידי סרגון השני ובעקבותיו נכבשה ממלכת ישראל ותושביה הגלו.

ההפסקה שחלה במסעות האשוריים למערב אחרי שנת 712, איפשרה לחזקיהו לחזק את ממלכתו מבחינה כלכלית וצבאית. הוא אף ניהל מדיניות חוץ עצמאית, כאשר "הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר" (מלכ"ב י"ח, ח). ברור שפעולה זו נתאפשרה הודות להחלשת אחיזתה של אשור בפלשת. השליטה בדרך הים חיזקה את מעמדה הכלכלי של הממלכה.¹

עם נפילת סרגון השני בשדה הקרב בשנת 705, ועליית סנחריב בנו לשלטון, נתעוררה תקווה בלב המלכים הכנועים לאשור, שהרימו את נס המרד. זו הייתה גם שעת כושר לחזקיהו מלך יהודה ליטול על עצמו תפקיד חשוב בקשר הגדול נגד אשור, שהקיף קשת רחבה של מדינות מבבל ועד מצרים. לפי כתובת סנחריב, הצליח חזקיהו לבצע הפיכה בעקרון, הממלכה הפלשתית הקרובה ביותר ליהודה. מלכה, פדי הנאמן לאשור, נאסר והובא לירושלים.² לדעת

1. ראה ח' רביב, מבית אב לממלכה, ירושלים תשל"ט, עמ' 224-222.
הנ"ל, "יתולדות יהודה מימי חזקיהו ועד יאשיהו", בתוך ימי המלוכה - היסטוריה מדינית, ההיסטוריה של עם ישראל, עורך א' מלמט, תל אביב תשמ"ב, עמ' 135-131.
2. ב' מזר, מסע סנחריב לארץ יהודה, בתוך היסטוריה צבאית של ארץ ישראל בימי המקרא, עורך י' ליוור, תל אביב 1970, עמ' 287-288.

החוקרים, מרידתו של חזקיהו באשור, נובעת מהתחזקותה הכלכלית והצבאית של הממלכה, ומהעובדה שעם מותו של סרגון נפתחה תנועת מרד אנטי אשורי שהקיפה את כל רחבי המזרח הקדמון. נראה לנו, שאין לדחות הסברים אלה, אולם גם אין להסתפק בהם. הכתוב כורך את מרידת חזקיהו באשור בעובדת היותו מלך צדיק: "וידבק בה' לא סר מאחוריו. וישמר מצוותיו אשר צוה ה' את משה. והיה ה' עמו בכל אשר יצא ישכיל, וימרד במלך אשור ולא עבדו" (מלכ"ב י"ח, ז-ח). משמע, המרידה קשורה בכך שחזקיהו דבק בה' והלך בדרכיו.

יושם אל לב, כי כניעתו של אחז, אבי חזקיהו לאשור, כרוכה לא רק באבדן העצמאות המדינית, אלא אף בכניעה דתית ותרבותית לאשור. בעקבות כניעתו לאשור, יצא אחז מלך יהודה לדמשק לפגוש את תגלת מלך אשור. בהיותו בדמשק ראה המלך מזבח, ושלח לירושלים את דמותו ותבניתו. בהתאם לדגם זה, בנה אוריה הכהן מזבח בירושלים (כנראה בין מזבח הנחושת להיכל), והמלך אחז הקריב עליו קרבנות בשובו מדמשק. (מלכ"ב ט"ז, י"טז) משמע, הכניעה המדינית לאשור טומנת בחובה גם חקוי הפולחן האשורי ונהייה אחרי אליליה. קרוב לוודאי שסכנה זו עמדה לנגד עיניו של חזקיהו בבואו למרוד באשור. אמור מעתה, לא התעצמות כלכלית וצבאית ולא הצטרפות לתנועת המרד האנטי אשורית הגלובלית גרמו לחזקיהו למרוד בו, אלא רצונו למנוע מישראל שקיעה בתרבות אשור. שני הגורמים שהזכרנו, סייעו לחזקיהו בביצוע משימתו.

ב. מצור סנחריב על ירושלים

בשנת 701 לפנה"ס עלה סנחריב מלך אשור על ממלכת יהודה. בואו מתואר במלכ"ב י"ח, יג-יד, ובישעיהו י', כח-לב. לפי התיאורים הגיע הצבא האשורי לירושלים בשני גלים. האחד - מצפון, בדרך האבות, והשני - מדרום, מכיוון לכיש, באופן שירושלים נסגרה בתנועת מלקחיים. בואו לירושלים מתואר גם בכתובת סנחריב, שתיאוריה תואמים את אלו של המקרא³. חזקיהו שמרד באשור הכין את ירושלים למצור אשורי, במסגרת זו נחפרה ניקבת השילוח, שהעבירה מים ממעין הגיחון אשר ממזרח לעיר אל בריכת אגירה בצדה המערבי של העיר: "וירא יחזקיהו כי בא סנחריב ופניו למלחמה על ירושלים, ויועץ עם שריו וגיבוריו לסתום את מימי העיינות אשר מחוץ לעיר ויעזרוהו. ויקבצו עם רב, ויסתמו את כל המעינות ואת הנחל השוטף בתוך הארץ לאמר, למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים" (דבה"ב ל"ב, ב-ד)⁴.

3. ראה חמ"י גבריהו, "מלחמת סנחריב בחזקיהו וישועת ירושלים", עז לדוד, ספר זכרון לדוד בן גוריון, תל אביב תשכ"ד, עמ' 351-357.

4. ראה ר' עמירן, "מי השילוח ותעלת חזקיהו", עיונים בספר ישעיהו, ח"ב, החברה לחקר המקרא, ירושלים תש"ס, עמ' 245-252.

מפעל אחר שהקים חזקיהו כהכנה למרד באשור, הוא הקפת ירושלים בחומה המקיפה את כל הגבעה המערבית של ירושלים. חומת חזקיהו רתבה כ-7 מטר והיא מרחיבה את העיר לצד מערב. סביר להניח שמטרת החומה הייתה להגן על השכונות החדשות שניבנו מחוץ לחומה של עיר דוד. יתכן גם שפליטים רבים משבטי ישראל ברחו לירושלים בעת הגלות שערך סרגון בעשרת השבטים, והם התיישבו בשכונות מחוץ לעיר דוד. בנביא צפניה נאמר: "קול צעקה משער הדגים ויללה מן המשנה ושובר גדול מהגבעות. הילילו ישבי המכתש..." (צפניה א', י-יא). "המכתש" הוא קרוב לוודאי כינוי לנחל הטירופאון המחלק בין הגבעה המזרחית, היא עיר דוד, לבין הגבעה המערבית של ירושלים. "המשנה" ו"הגבעות" הם כינויים לחלקה המערבי של העיר. על חולדה הנביאה נאמר שהייתה "יושבת בירושלים במשנה" (מלכ"ב כ"ב, יד)⁵.

ג. פעילותו הדתית של חזקיהו

לפי עדותו של ספר דברי הימים, כבר בשנת מלכותו הראשונה, ערך חזקיהו רפורמה דתית בבית ה'. הנימוק לכך היה: "כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה' אלוקינו ויעזבוהו... ויכבו את הנרות וקטורת לא הקטירו ועולה לא העלו... ויהי קצף על יהודה וירושלים ויתנם לזעוה לשמה ולשרקה כאשר אתם רואים בעיניכם. והנה נפלו אבותינו בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת. עתה עם לבבי לכרות ברית לה' אלוקי ישראל וישב ממנו חרון אפו" (דבה"ב כ"ט, ו-ז). בהמשך מסופר שהכהנים אכן טיהרו את בית ה' והוציאו את כל הטומאה אשר מצאו בהיכל ה' (שם טז).

יושם אל לב, כי הרפורמה של חזקיהו מתייחסת לבית ה' בלבד, שלא כתיקונים שערך יאשיהו, נינו, שהקיפו את כל ארץ ישראל. ברור שבשנתו הראשונה היה גם בכך מפעל כביר. סביר להניח שבמסגרת טיהורים אלו, הוציאו את המזבח הדמשקאי אשר ניבנה בירושלים בהוראת אחז, וכן את יתר כלי העבודה הזרה אשר הוכנסה לירושלים בימיו. בדברי השכנוע שאומר חזקיהו באזני הכהנים והלויים, מנמק המלך את הצורך בטיהור המקדש בכך, שבעוון הכנסת עבודה זרה לירושלים, "נפלו אבותינו בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת". יתכן מאד שהמלך מתכוון למה שמתואר בפרק הקודם, פרק כ"ח, שם מסופר ש"פקח בן רמליהו הרג ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד... בעזבם את ה' אלוקי אבותם" (שם כ"ח, ו). עוד מסופר שמלך ארם לקח בשבי שביה גדולה

5. ראה מאמרי "ירושלים של מקרא", שנתון שאנן תשנ"ח, עמ' 52-55.

והביאם לדמשק (שם, ה). ואף בני ישראל שבו "מאחיהם מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל רב בזזו מהם ויביאו את השלל לשומרון" (שם, ח). לפי האמור עד כה, נראה לנו שיש קשר רעיוני בין הרפורמה הדתית שחזקיהו ערך בירושלים בשנתו הראשונה. לבין מרידתו באשור במועד מאוחר יותר. שני תהליכים אלו קשורים זה בזה. חזקיהו התבונן בדרכי אביו שנכנע לאשור כדי להציל את עם ישראל מדריסת המגף האשורי. אולם המחיר ששילם אביו היה קשה מנשוא ולא הצדיק את מעשהו.

הכניעה לאשור הביאה להכנסת עבודה זרה לירושלים, ואף לא מנעה מעם ישראל פורענות בדמות מכות שהוכחה יהודה בידי שכניה ארם וישראל. מסקנתו של חזקיהו הייתה אפוא, שונה. כמלך ששומה עליו לדאוג לרווחת עמו ולשלוט ממלכתו נוקט חזקיהו במדיניות של פרגמטיזם דתי. ההליכה בדרך ה' איננה רק הליכה בדרך הנכונה מבחינה רעיונית, אלא היא גם הדרך המשתלמת, ששכרה בצדה, כפי שמובא במקומות רבים בתורה.

איך ניתן להלום עובדה זו, שחזקיהו שגדל והתחנך בבית אביו אחז הרשע, יערוך תפנית כזו וידבק בדרכי ה'! דומה כי לכך שתי תשובות. האחת - כבר נידונה, כאשר ראינו שחזקיהו התבונן בדרכי אביו בהנהגת העם, ועמד על טעויותיו שעלו לעם במחיר יקר. השנייה, קשורה כנראה בהשפעתו של ישעיהו הנביא. דומה, כי לא נרחק מהאמת אם נטען שהיו יחסי קרבה בין המלך לנביא. סביר להניח שחזקיהו בן טיפוחיו של הנביא, אשר ראה בו מי שיגשים את היעודים הקשורים במלכות בית דוד. נבואה כמו "ויצא חוטר מגזע ישי" (ישעיהו י"א, א) תעיד על כך.

בפרק הקודם, פרק י', מדובר על נפילתו של מלך אשור, המדומה לארז אדיר (שם י', לג-לד), ומיד בסמוך לכך: "ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה". במישור של המטפורה, כאשר עץ ענף נגדע, יוצאים חוטרים מצואר השורש והם צומחים מחדש. במישור הנמשל, כאשר מלך אחד נופל מישהו אחר תופש את מקומו. מי הוא החוטר מגזע ישי שיתפוש את מקומו של מלך אשור שנגדע? הרי אומר, אותו מלך שחי באותה תקופה, הוא כמובן חזקיהו, שהנביא תולה בו את היעודים הנבואיים המאפיינים את מלך המשיח⁶.

6. יי קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, כרך ו-ו, תל אביב תשכ"ז, עמ' 227-228, מעמיד על כך שבחזון ישעיהו היה חזקיהו אמור להגשים יעודים אידיאליים מוסריים, אבל חזקיהו, גם שהיה מלך צדיק, לא הצליח לעמוד בכל ציפיות הנביא. אולם אנו נטען בעקבות חז"ל, שהעם והשרים היו אחראים על דחייתו של חזקיהו מלהיות משיח, בעוד שהוא עצמו היה ראוי לכך.

ד. חגיגת הפסח בימי חזקיהו

פעילות אחרת, המתוארת בספר דברי הימים בהרחבה, היא חגיגת הפסח בימי חזקיהו. לפי מהלך הכתובים בדברי הימים בי כ"ט-ל', חגיגת הפסח היא המשך ישיר של טיהור המקדש. לפי זה חגיגת הפסח הייתה בשנת מלכותו הראשונה של חזקיהו, בשעה שממלכת ישראל הייתה עדיין קיימת.⁷ חזקיהו מזמין את עשרת השבטים לחוג את חג הפסח בירושלים (דבה"ב ל', א), אולם נתקל בזלזול ובלגלוג מצד שבטי מנשה ואפרים, בעוד ששבטי אשר זבולון ומנשה (הכוונה כנראה לפלג הצפוני של מנשה) נענו לקריאתו (שם, פסוקים י"א-י"א).

עוד לפני שהוחל בטיהור המקדש שיער המלך חזקיהו שמעשה הטיהור ימשך זמן רב. אכן הכתוב מעיד על כך שהוא נסתיים ב"ששה עשר לחדש הראשון" (שם כ"ט, יז). לפיכך נועץ המלך עם שריו ועם אנשי ירושלים, והחליט לדחות את הפסח לחודש השני. לצורך זה "עיבר ניסן בניסן", כמו שאומרת המשנה⁸. רש"י לגמרא⁹ מבאר: "לאחר שכנס ניסן נמלך ועשאו אדר שני". המשנה שם מציינת שחכמים לא הודו לו. רש"י¹⁰ מבאר: "כדלמך צסנכדרין¹¹ וצצרכות¹²". "המלך הזה - זה ניסן ואין אחר ניסן".

מן העיון בירושלמי¹³ משתמע, שהיו שתי מסורות בעניין הטומאה. לפי האחת - הייתה שם טומאת עבודה זרה, ובטומאת עבודה זרה אין הצבור עושה פסח שני בטומאה. ר' יהודה סובר שכיוון שכבר נכנס ניסן, לא יכלו לעבר את השנה, וחזקיהו דחה לפסח שני. לפי דעה שנייה, הייתה שם טומאת מת, וסובר ר' יהודה, שחזקיהו עיבר את השנה מפני הטומאה. ואף על פי שהציבור יכול לעשות פסח בטומאה, מכל מקום מעברין כדי לעשותו בטהרה¹⁴.

ח' רביב¹⁵ מסביר שחזקיהו העדיף את החודש השני, שהוא לפי המסורת הצפונית העתיקה חודש מאוחר יותר מאשר ביהודה. אולם דבריו נסתרים בפירוש על ידי הכתוב, המסביר שהסיבה לאיחור החג הייתה, כיוון שהעם לא

7. שכן חזקיהו התחיל למלוך בשנת שלוש להושע בן אלה מלך ישראל (מלכ"ב י"ח, א), וגלות עשרת השבטים התרחשה בשנה התשיעית להושע בן אלה (שם י"ז, ו).

8. פסחים ד', ט.

9. פסחים נו, ע"א.

10. שם.

11. יב, ע"ב.

12. י, ע"ב.

13. פסחים ט, ע"א.

14. ראה שי ליברמן, הפסח שעשה חזקיהו המלך לשיטת הירושלמי, סיני, ספר היובל תשי"ח, עמ' פ' ואילך. וראה בפירוש "דעת מקרא" לדברי הימים בי סוף פרק כ"ט.

15. ח' רביב, מבית אב לממלכה, עמ' 223.

נטהר כפי שצריך להיות בהקרבת קרבן הפסח, וחזקיהו "התפלל עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד" (דבה"ב ל', יח)¹⁶.

כאן עמנו לדון בשאלה, מה ראה המקרא לציין את העובדה שחגגו את הפסח ולהרחיב על כך את הדיבור. נראה לנו, שיש לאל ידינו להשיב לשאלה זו, אולם לפני כן עלינו לברר באיזה שלב של מלכות חזקיהו נחוג פסח זה. לפי פשט הכתוב הכותב ברצף אחד על טיהור המקדש ועל חגיגת הפסח, נראה ששני מאורעות אלו אירעו ברציפות, בשנה הראשונה למלכותו. אולם אין כל הכרח לחשוב כך. ניתן לחלק ולומר, שטיהור המקדש התרחש בשנתו הראשונה של חזקיהו כמלך, כפי שמצויין בכתוב (כ"ט, ג), בעוד שחגיגת הפסח ארעה בשלב מאוחר יותר, לדעתנו, אחרי גלות עשרת השבטים. הוכחה לכך ניתן למצוא בדברי השכנוע של איגרות חזקיהו לאנשי ממלכת ישראל, שם נאמר: "בני ישראל שובו אל ה' אלוקי אברהם יצחק וישראל, וישב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור" (דבה"ב ל', ו). וכך גם בפסוק ט'. הבטוי האחרון בפסוק, המתייחס ל"שארית הפליטה מכף מלכי אשור", מוכיח שהכוונה לתקופה שאחרי גלות שבטי ישראל.

על רקע זה נראה לנו להסביר, שבכל פעם שעם ישראל עומד לקראת כניסה לארץ ישראל, נזכר במקרא שחוגגים את חג הפסח. כך ביציאת מצרים, כך בספר יהושע - ערב הכניסה לארץ, ואף בספר במדבר המתאר את שנת הנדודים השנייה, עוד לפני חטא המרגלים, כשהיה עם ישראל בכוננות לקראת הכניסה לארץ, מסופר (בפרק ט') שהקריבו קרבן הפסח¹⁷. כך מסופר גם על שבי ציון בראשית ימי בית שני (עזרא ו', יט-כב).

גם תקופת חזקיהו מהווה ציון דרך חשוב בישיבת עם ישראל בארץ ישראל. בימי חזקיהו ארעה הגלות הראשונה של עם ישראל. יתר על כן, שני דורות לפניו, בימי עוזיהו מלך יהודה וירבעם בן יואש מלך ישראל, שלט עם ישראל על אימפריה גדולה בהיקף כמו של דוד ושלמה. מכל האימפריה הזאת נשארה רק ממלכת יהודה, וגם ממנה, בשעת מצור סנחריב, נשארה ירושלים בלבד. בפעם הראשונה בתולדותיה, מאיימים על עם ישראל גלות וחורבן. סביר להניח שחזקיהו ראה את עצמו כאחראי על שיקום האומה, ואולי מגמתו הייתה לאחד את עם ישראל מחדש תחת שלטון בית דוד, כולל השארית שנשארה בארץ

16. רביב דוחה את הנימוק המקראי, בטענה שברור שזה מה שכותב ספר דברי הימים. אולם אנו נשאל, אם הוא מקבל את דחיית הקרבת הקרבן בחודש, דבר המסופר בדברי הימים, כעובדה, מדוע לא יקבל גם את הנימוק של אותו ספר? מהו הגיון לקבל את דברי המקרא לחצאין?

17. ראה מאמרי, עיונים בפרשיות התורה על רקע הנדודים במדבר, "שמעתין" 143 (תשס"א), עמ' 40-46.

מגלות עשרת השבטים. לא יפלא אפוא, שבמסגרת אירועים אלו, בתקופה הרת גורל כל כך לעם ישראל, מדגישים את חגיגת קרבן הפסת, כפעולה המלווה את התיישבות עם ישראל בארצו.

ה. אישיותו של חזקיהו

המקרא מעיד על חזקיהו ש"עשה הישר בעיני ה' ככל אשר עשה דוד אביו" (מלכ"ב י"ח, ג). וכן "בה' אלוקי ישראל בטח ואחריו לא היה כמוהו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו וידבק בה' לא סר מאחריו, וישמר מצוותיו אשר צוה ה' את משה" (שם, ה-ו). ואכן מעשיו בטיהור המקדש מעידים על דרכו הישרה בעבודת ה'. גם במסורת חז"ל זכה חזקיהו לשבחים על הפצת התורה בעם: "שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר, כל מי שאינו עוסק בתורה, ידקר בחרב זו. בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיין בהלכות טומאה וטהרה"¹⁸.

חז"ל מעידים גם על רמת בטחונו ואמונתו בה', כפי שעולה משיחתו עם ישעיהו הנביא: "צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה" (מלכ"ב כ', א). מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. אמר לו למה כל כך? אמר לו משום שלא עסקת בפריה ורביה. אמר לו מפני שראיתי ברוח הקדש שיצאו ממני בנים רשעים. אמר לו, מה לך בנסתרות של הקב"ה? מה שאתה מצווה עליך לעשות. ומה שנוח לו לקב"ה הוא יעשה. אמר לו, אם כן תן לי את בתך (בתו של ישעיהו הנביא), אולי בזכותי ובזכותך אוכה ויצא ממני בנים צדיקים. אמר לו, כבר נגזרה גזרה שתמות. אמר לו, בן אמוץ כלה נבואתך וצא. כך מקובלני מבית אבי אבא (דוד המלך), אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים"¹⁹.

אולם לצד תיאורי גדולתו של חזקיהו, אנו מוצאים הן במקרא והן בדברי חז"ל ביקורת על חזקיהו. אמנם במקרא הביקורת איננה מוטחת בחזקיהו ישירות, ואנו נזקקים לפרשנות.

א. נבואת פרק א' בישעיהו

נבואותיו של ישעיהו כתובות לפי סדר המלכים שחיו בימיו. לדוגמא, פרקים ב'-ג' המדברים על הגאווה, שייכים לתקופת עוזיהו, עד פרק ו' - "בשנת מות

18. סנהדרין צד, ע"ב.

19. ברכות י, ע"א.

המלך עוזיהו". פרק ז' - "ויהי בימי אחז", שייך לתקופת מלך זה. פרק י' - מדבר על מפלת אשור ופרק י"א על החוטר מגזע ישי שיקום בעקבות מפלתה של אשור, והכוונה כפי שכבר ראינו, לחזקיהו. יוצא מן הכלל הינו פרק א' השייך כפי הנראה לתקופת חזקיהו.

הפרק שמדבר על מצב של "ארצכם שממה עריכם שרופות אש" (פסוק ז), וכן "ונותרה בת ציון כסכה בכרם" וכו' (פסוק ח), אי אפשר ליחסו לתקופת עוזיהו, יותם או אחז, אלא לתקופת חזקיהו, בה גלו עשרת השבטים ורוב הארץ נכבשה על ידי אשור. לפי זה דברי התוכחה: "שמעו דבר ה' קציני סדום האזינו תורת אלוקינו עם עמורה" (פסוק י), וכן "איכה היתה לזונה קריה נאמנה, מלאתי משפט, צדק ילין בה ועתה מרצחים". "שריך סוררים וחברי גנבים כולו אוהב שחד ורודף שלמונים" וכו', שנאמרו בפרק א' (פסוקים כא-כג), מכוונים לדורו של חזקיהו. כיצד ניתן להלום מציאות חברתית קלוקלת כזו בימי שלטונו של חזקיהו, המלך הצדיק?

ב. הבטחון בחומה

בפרק כ"ב בישיעיהו, בנבואה על ירושלים, מובאת ביקורת על אלו שבוטחים בחומה במקום להשליך ייבם על ה': "ומקוה עשיתם בין החומותים למי הברכה הישנה, ולא הבטתם אל עשיה ויוצרה מרחוק לא ראיתם". כבר ראינו שחזקיהו הכין את ירושלים למצור אשור בבנותו חומה המקיפה את הגבעה המערבית, ובהטותו את מי הגיחון מערבה לבריכת השילוח. אולם הנביא נוזף בבוני החומה על כך שבטחו במפעלים הנדסיים במקום בה', הנותן להם כוח לעשות חיל.

ג. הפניה למצרים

בפרקים ל'-ל"א מובאת תוכחת הנביא ישעיהו על אלו "ההולכים לרדת מצרים ופי לא שאלו, לעוז במעוז פרעה ולחסות בצל מצרים" (ל', ב). וכך גם בפרק ל"א, א. הפנייה לבקשת עזרה ממצרים נחשבת במקרא לחטא חמור, שכן היא עומדת בסתירה ל"אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ויש בה משום העדפת מצרים על פני בטחון בה'. בנבואה לא נאמר מי הוא זה אשר פנה למצרים ואליו מכוונת התוכחה, והדבר שרוי במחלוקת פרשנים. לדעת רש"י, הן בפרק ל' והן בפרק ל"א, הכוונה להושע בן אלה, שנאמר עליו שפנה לסוא מלך מצרים (מלכ"ב י"ז, ד). בדרך זו נוקט גם ר' יוסף קרא.

שיטה זו ברורה, שכן הכתוב מעיד בפירוש על הושע בן אלה ששלח מלאכים למצרים, מה שלא נאמר על חזקיהו בלשון מפורשת. אולם אין זו דעתו של רד"ק, המנסה לברר למי הכוונה. לדבריו, על עוזיהו, יותם ואחז שמלכו בימי ישעיהו הנביא, לא נאמר שפנו למצרים. ואם נאמר שהכוונה לצדקיהו, אין זה

תואם את מהלך המקראות בפרקים ל"א, הממשיכים לדבר על מפלת סנחריב (ל', לא; ל"א, ה; ל"א, ח). לכן סבור רד"ק שהכוונה לאחז או לחזקיהו. וכן עולה מדברי ר' אליעזר מבוזעני²⁰ שהכוונה לפנייה למצרים בתקופת סנחריב. מדוע רד"ק ור' אליעזר מבוזעני לא הלכו בדרכם של רש"י ור' יוסף קרא? רד"ק בפירושו העיר על כך שהמקראות עצמם עוסקים בתשועה שנושע חזקיהו, לפיכך הוא מייחס את הפנייה למצרים אליו. אנו נוסיף עוד, שישעיהו הוא נביא ירושלמי שנבואותיו מוסבות למלכי יהודה ולא למלכי ישראל, ולכן קשה לקבל את הרעיון שיש כאן תוכחה להושע בן אלה. בפירוש "דעת מקרא", בסיכום הפרשה (עמ' שכז), נאמר שטיקור כוונת הנבואה היא להטיף לשרי יהודה שלא יבקשו עזרה ממצרים ויבטחו בה.

ד. חשיפת האוצרות לעיני שליחי מלך בבל

בפרק ל"ט מסופר על מרואדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ששלח משלחת לחזקיהו לבקרו כאשר קם מחליו, והאחרון הראה להם את כל אוצרותיו, דבר שעורר את התנגדות הנביא.

ה. ביקורת במקורות חז"ל

גם בדברי חז"ל יש בקורת על חזקיהו שהיה אמור להיות משיח, אבל החמיץ את השעה כיוון שלא אמר שירה: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מידת הדין לפני הקב"ה, רבשיע, ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך, לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הניסין הללו ולא אמר שירה לפניך, תעשהו משיח? ... גנאי הוא לחזקיהו וסיעתו שלא אמרו שירה..."²¹

וכן מובא: "בא ישעיהו אל חזקיהו וסיעתו ואמר להם: זמרו לה" (ישעיהו י"ב, ה). אמרו לו למה? כי גאות עשה. אמרו לו: יכבר מודעת זאת בכל הארץ, תורה שאני עוסק בה כבר מכפרת על השירה. מה אנו צריכים לומר ניסיו וגבורותיו של הקב"ה, כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו"²².

כיצד נהלים מצב זה, שחזקיהו זוכה לנס כל כך גדול ואיננו אומר שירה? חזקיהו ירש מאביו ממשלה שהתאימה לאחז הרשע. ממשלה זו הייתה כפי הנראה, ממשלה דעתנית, שלא תמיד קיבלה את עמדת המלך. גם לאחז עצמו היה ויכוח עם פלג אופוזיציוני בממשלתו, ששאף להחליף את שלטון המלך מבית

20. פרשן בן המאה ה"ב שחי בצפון צרפת. ראה עליו בספרי "פרשנות המקרא הצרפתית", הוצאת מכללת "מורשת יעקב", עמ' 233-262.

21. סנהדרין צד, ע"א.

22. שיר השירים רבה ד', ת.

דוד במישהו אחר ממשפחת בן טבאל (ישעיהו ז', ו).
יושם אל לב, כי התוכחה של הנביא בפרק א', מכוונת לשרים ולא לחזקיהו עצמו. גם תוכחת ישעיהו הנביא על אלו היורדים למצרים לא נאמרה ישירות למלך, אלא בלשון רבים "ההולכים לרדת מצרימה ופי לא שאלו".
נראה לענ"ד, שלחזקיהו הייתה אופוזיציה בממשלתו. שריה נהגו בתחום הפנים ישראלי ברשעות, כפי שמציין הנביא: "שריך סוררים וחברי גנבים" וכו', ובתחום מדיניות החוץ ניהלו מגעים עם מצרים. כלל לא בטוח שהיה זה בהסכמת המלך. עוד יצוין, שאין זה כל כך פשוט למלך, להתעמת עם שרים שמוצאם מהמשפחות המיוחסות ביהודה, ויש להם מסורת שלטונית מדורי דורות. כאשר אנו מעיינים בדברי חז"ל ומוצאים בהם דברי שבח לחזקיהו על הפצת התורה בעם, אנו מגיעים לידי מסקנה שדווקא בקרב שדרות העם נחל חזקיהו הצלחה רבה, אולי בתוקף אישיותו, מה שאין כן בקרב השרים והבירוקרטיה הפקידותית.

בדרך זו נראה לנו ליישב את הסתירה שבין היות חזקיהו מלך צדיק, לבין תוכחות הנביא ישעיהו בפרקים א', ל' ו"א. נראה לנו, שתוכחת הנביא בפרק כ"ב על בוני החומה שבטחו בה במקום בה', מוכיחה את דעתנו. בפרק כ"ב נאמרה גם תוכחה נגד אלה האומרים: "הרוג בקר ושחוט צאן אכול בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות", שעליהם אומר הנביא: "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון" (פסוקים יג-יד). מדובר על אנשים מירושלים הצופים שהמלחמה הקרובה תהיה מלחמת השמד ומורים לעצמם היתר לשלח רסן, מתוך הנחה שמחר יספו. ברור שאין הכוונה כאן לחזקיהו, אשר לא כאותם אנשים שנתפשו ליאוש, גילה דאגה ואחריות לעם כאשר חפר את ניקבת השילוח והרחיב את גבולות ירושלים המוגנים על ידי חומה חדשה. כל זאת כמעשה של השתדלות, וכהכנת "כלים" לתוכם יצוק הקב"ה את ניסיו. מדוגמא זו ניכר שתוכחת הנביא מכוונת לשריו ולא אליו באופן אישי.